

PERPAUS KAUSALAK LAPEYRE IDAZLEA BAITAN

Arrasate, 1979-XII-22

Fr. Luis Villasante
M.ª Pilar Lasarte

1. *Idazlearen eta liburuaren berri laburra.*—Etienne Lapeyre apaizari buruz berriak *Euskera* aldizkarian datoz, P. Lafitte jaunak emanak (1976, 111) eta bai L. Villasante-ren *Historia de la Literatura Vasca-n ere* (2.^a ed., p. 190). 1840an jaioa eta 1893an hila. Azkainen sortu zen. Beraz, bete-betean lapurtarra dugu, bai euskalkiz eta bai eskualdez.

Apaiztu ondoan Baionako Saint-Léon ikastegian Filosofia irakasle izan zen, eta gero Bidart-eko erretore. Osasun eskasiagatik erretorgoa utzi behar izan zuen. Gero ohorezko kalonje eta Camp-de-Prat xahartegiko kapeilau egin zuten. "Conferences ecclesiastiques" direlakoen buru ere jarri zuten elizbarruti osorako. Hortik ageri da jakintsu handitzat zeukatela Apezpikutegian. Gazterik hil zen, 53 urterekin, alegia.

Liburu bat utzi digu, 1891.ean Baionan inprimatua: *Credo edo Sinhesten dut Esplikatua*. Liburu hau hartzen dugu aztergai. Dirudienez, egilearen gogoan obra hirukoitz baten lehen atala baizik ez da, baina heriotzeak galerazirik ez zuen bere asmoa bururatu ahal izan. Beraz, egin gogo zituen hiru liburuetarik batto hau bakarrik utzi digu.

Esan behar da, halere, ezagutzen dela idazle honek idazitako beste zerbait. 1892an liburu bat argitaratzen da Baionan *Hazparneko Kalbarioa* izenaz. Apaiz askoren predikuak datoz bertan. Bi gure Et. Lapeyre-renak dira: "Jesus Olibetako baratzean" eta "Jesus Judasez saldua".

Guk *Credo* izeneko liburua soilki aztertu dugu.

Zer moduzko liburua da berau? 438 orrialde ditu. 4 par-tez eta 60 kapituluz osatua da. Axular-en *Gero*-k ere 60 kapi-

tulu ditu, baina Axular-en kapituluak gehienetan luzeagoak dira. Lapeyre-ren liburua, beraz, Axular-ena baino zerbait laburragoa da hedaduraz, nahiz eta beharbada ez asko laburragoa.

Liburuaren edukinari bagagozkio, esango genuke Lapeyre-renak ez duela Teologia jakintsuaren maila jotzen, noski, baina eliz prediku arrunten maila, bai, gainditzen duela. Tartean bada Katekesi maila deritzana: hor uste dugu kokatu behar dela liburu hau (1).

Zernahi gisaz, gauza bat dago garbi: liburu hau ez dela eliz prediku batzuen bilduma, zati batzuk beharbada elizan predikatuak izan badira ere. Erabateko batasun trinkoa du. Liburu bezala eta xede jakin batekin egilearen buruan kontzebitua izan da, eta gero, kontzebitu bezala idatzia eta argitara emana. Ez da, bada, ongi elkarganutzen ez diren gaiez osatua. Hasieratik hartu duen xedeari jaurtikitzen dio etengabe eta bere xede horretatik ez da sekula saihesten (2).

Idaztankeraz eta estiloz zer kalitate maila du liburu honek? Ez dakit engainaturik egongo naizen. Beharbada guztiz sujetiboa izango da ene iritzia. Teologi ikasle nintzela, liburu honekin topo egin nuen. Ordurako ezagutzen nuen Axular, baina ez Iparraldeko beste autorerik. Iparraldeko euskaldunak ipuinetako euskaldunak ziren enetzat. Bainan irakurria nuen Ibar-en *Genio y Lengua*, zeinetan aurrez-aurre jartzen baitira Iparralde eta Hegoaldeko literaturen joera eta dohainak, hangoak goratuz, noski, eta hemengoak jorratuz. Eta egia esango badut, liburu hau irakurri nuenean guztiz maitemindu nintzen berarekin. Hemengoetan —behintzat gure arokoetan— eskas den zerbait aurkitzen nuen bertan: halako jario gozo eta maitagarri bat, naturaltasun bat. Egileak badaiki tresna —mintzaira— mamiaren zerbitzutan erabiltzen, eta ez alderantziz. Liburuan nabari da halako hurbiltze bat egi-

---

(1) Katekesi mailako lana dela diogunean, ez dugu inolaz ere esan nahi haurrentzat egina dela. Ez. Liburua girstino euskaldun arrunt eta helduarentzat egina da, dudarik gabe. Girstino honi nahi dio eman eskola sistematiko bat, berari egokitua, erlijioke egien gainean.

(2) Egileak liburu bezala sortu eta gorpuztu duela obra hau ikusteko, aski da hirugarren zatian, 23 eta 24. kapituluetan (297 eta hurrengo orrialdeetan) datorenari ohartzea. Liburu honen mamiari buruz aspaldiko lagun batekin egileak izan duen elkar hizketa dator hor.

learen eta irakurlearen artean. Egileak irakurle guztiz konkretuak eta haragiz jantziak ditu begien aurrean, horientzat ari da eta horien egunoroko hizketa darabil.

Zein girotan idatzia da liburua? Frantzian hirugarren Errepublikak jarri zenean, halako egoera larria gertatu zitzaion Elizari. Eliza eta Estatuak mokoka bezala dira. Fraide eta serorak atzerrira jaurtiak izan ziren. Erlijioaren irakuntza eskoletarik kentzen da. Herrixka bakoitzean errieta —maisua— eta apaiza elkarren etsai dira. Herriko haurrak eskola nazionalera joatera beharturik daude; han ez zaie Jainkoaren aipurik egingo, eta egitekotan, erlijioa maxiatzeko izango da. Estatuak maisua pagatzen du. Apaizak, berriz, berak ikusiko du nola bizi.

Eta guretzat notatzekoa dena: Burruka honetan Estatuak frantses hizkuntza bakarrik aitortzen du. Elizak, aldiz, neurri handi batean, euskara darabil tresna bezala.

Persekuzio giro bat edo fedea erasotua delako giroa pizten da katolikoen artean (3). Halaz guztiz, edo beharbada egoera horrek berak eraginik, Iparraldeko Euskal Herrian halako loratze edo suspertze bat ezagutzen du orduan euskal literaturak. Inoiz entzun diot Iratzeder-i 1870 eta 1914.era bitartean urrezko aro edo mende-erdi bat ezagutu zuela Iparraldean euskal literaturak. Izan ere, aldi horretan idazle mordo polita dugu, eta ez dira nolana hiko idazleak, guztiz bikainak baizik. Ez idazleak bakarrik. Kazetariak, olerkariak, teatrolariak, gramatikariak ere bai. Horra izen batzuk: Arbelbide, Adema "Zalduby", Joannateguy, Hiriart-Urruty, Barbier, Etchepare, Elisamburu, Frère Innocentius, Lhande, eta abar. Horien artean sartu behar da, noski, gure Lapeyre ere. Osoki eta bete-betean aro horretakoa dugu.

Edukinari begiratzen badiogu, badu liburu honek bere garaiko marka, eta gaur onartuko ez genituzkeen zenbait ikuspuntu. Hertsiegia da agian. Badirudi harentzat Eliza barreneko dena dela zuri eta kanpoko dena beltz. Ez du agian begirik Elizatik kanpoan egon daitezkeen balioak ikusi eta aitortzeko. Gainerakoan, erlijioaren aldeko arrazoiketak eta kristau fedearen frogantzak betetzen du liburuaren parte

(3) Egoera politiko honi buruz, ikus J. Intxausti-ren saioa: *Iraultzaren hildotik*, Jakin 1972.

magusia edo gehiena. Razionalismo idor eta bista laburreko baten erasoei, inoiz molde bereko beste razionalismo batekin erantzuten diela esan genezake. Baina prosa mueta baten eredu da liburu hau, gure ustez (4).

2. *Aztergaiaren mugaketa*.—Perpaus kausalak Et. Lapeyre-ren liburuan: horra gure azterketaren gaia. Prosazko liburu luze samarra utzi digu Lapeyre-k. Prosa ongi egiten, perpausak ongi lotzen eta erreskadatzen daki. "Estilo lógico-discursivo" deitzen den hori ageri da nagusi liburuan. Orai bada: jite honetako liburuetan perpaus kausalek toki nabarmena dute. Lapeyre-gan ere halatsu gertatzen da. Beraz, uste dugu aukerakoa dela liburu hau honelako azterketa egiteko.

Kausalitatea adierazteko zer sistema darabilen Lapeyre-k: hori da, bada, aztertu nahi duguna.

3. *Perpaus kausalak Gramatikan, eta bereziki euskal Gramatikan*.—Sintasiak bi alor edo barruti ditu: Koordinazioa eta Subordinazioa.

Latinaren gramatika perpaus kausalak bietan sartzen dira. Beraz, perpaus kausaletan batzuk koordinatuak dira; beste batzuk subordinatuak. Hizkuntza honetan, gainera, erraz bereizten dira: "nam", "enim", "etenim"... konjuntzioak ageri direnean, koordinatuak dituzu; "quod", "quia", "quoniam", "quare" dituztenak, berriz, subordinatuak (5).

Esannahitik ere antzematen zaie, noski. Esannahiaren aldetik, subordinatuak kausa erreala adierazten dutela esan ohi da; subordinatuek, aldiz, kausa logikoa. Utz dezagun alde batera izen kontua, hots, ea izen hauek egokiak diren ala ez, baina bereizketa bat badela bi muetatako kausalen artean bistan da, nahiz eta kasu batzuetan mugak hain garbi ez egon

---

(4) Et. Lapeyre-k izan zuen beste anaia bat, Damien, Belokeko Aita Beneditana. —Gainerakoan, esan behar da 'tradicionalismo' deitzen den teologi eskolaren eragina garbi ezagun dela gure autorean.

(5) Adibidez, Erromatarren epistolaren badira pasarte batzuk "enim" eta "quia" asko dituztenak (Rom. 1, 16-18; 10, 1 ss.). Pasarte horietan Leizarragak "enim" beti ezen itzultzen du; "quia", berriz, *zeren... bait*. Duvoisin-ek "enim" itzultzeko, batzuetan *ezen* eta beste batzuetan *alabainan* darabil, eta abar.

(6). Adibide bat jartzeko, "Porque él mismo, la noche en que iba a ser entregado, tomó pan...", esaldi hau ezin eman daiteke latinez "quod", "quia", "quoniam", "quare" konjuntzioekin; ez eta ere euskaraz *-lako* atzizkiaz. Eta arrazoia: koordinatu hutsa dela (7).

Gaztelaniaz halako nahaste bat sortu da "porque" konjuntzioa orotarako erabiltzen delako, eta orduan badirudi subordinatu eta koordinatuen arteko bereizketa egiterik ez dagoela. Baina zehatzago mintzatuz, bereizketa berezkoa da, eta hor dago, nahiz eta konjuntzioaren nahasteagatik zailago izan noiz den sail batekoa eta noiz bestekoa jakitea. "Pues" esate baterako, beti da koordinazio marka edo seinale. Fransesez ere "car" koordinatuetan bakarrik erabiltzen da.

Sintaxi barnean edonork daki zer alde dagoen koordinazio eta subordinazioaren artean. Perpaus koordinatuetan esaldien arteko lotura oso lasaia izaten da; subordinatuetan, berriz, askoz hertsia.

Euskarari bagagozkio, Koordinazio eta Subordinazioa berezi behar direla esan behar da. Adibidez, aditz joko etiko edo alokutibo horiek koordinatuetan erabil daitezke; subordinatuetan ez, inondik ere. Pujanak ateraberi duen liburuan hau garbi aitortzen du (8).

---

(6) Aita Oleza-ren *Gramática de la lengua latina* (Barcelona, 1945), vol. II, p. 9, hara nola ematen diren irizpideak kausal subordinatuak eta koordinatuak bata bestetik bereizteko: "Criterios de diferenciación entre causal subordinante y coordinante: 1.º la subordinante expresa la razón de que realmente sea así lo que se dice en la oración principal: la coordinante expresa la razón de que uno afirme o sepa o se explique lo que se dice en la oración anterior relacionada con ella. 2.º La relación causal subordinante existe, aunque nadie la piense ni la considere; la relación causal coordinante es lógica (= existe en la mente del que habla) sin negar con todo que haya elementos objetivos para establecerla. 3.º La relación causal subordinante es más interna a las cosas que la coordinante, y une íntimamente la oración causal con la principal, convirtiendo a aquella en circunstancia o elemento de ésta".

(7) Latinez honela dio: "Ipse enim in qua nocte tradebatur accepit panem" (Prex eucharistica III). Lapeyre-k honela edo, itzuliko luke: *Ezen Berak, saldua izan behar zuen gauean, ogia hartu...* Liturgi batzordeak honela itzuli du: *Berak, saldua izan zan gau artan, ogia artu...* Itzulpen honetan kausal kutsu guztia kendu zaio esaldiari.

(8) Pujana (Pedro), *Oletako euskal aditza. El verbo vasco de Oleta (Araba)*, Vitoria 1979; p. 97.—Villasante (L.), *Sintaxis de la oración compuesta*, p. 14 nota (Mitxelenaren oharra).

Bait- atzizkiaz, esate baterako, ezin erabil daiteke aditz joko alokutiborik; *-lako* atzizkiaz ere ez. *Eta* konjuntzioaz, berriz bai: *Ez hadi joan, dirua gastau baino etxoak egingo ta.* Euskarak badu, bada, hemen erregela bat guztiz argia koordinatuak eta subordinatuak elkarren artean bereizteko.

Azkuek beste erregla hau ere ematen du bi sail hauek bata bestetik bereizteko. Honela dio: "Las conjunciones afijos son, por lo general, subordinativas, y coordinativas las conjunciones vocablos" (9).

Axular-ek, Espainia aldeko kulturaren eragina zuelako, nonbait, gaztelanian dagoen nahaste bera egiten du. Esan nahi dut: *zeren* 'porque' erabiltzen du bai subordinatuetan eta bai koordinatuetan ere; baina subordinatuetan aditzean subordinazio marka ezarriko du beti, hots, *bait-* aurrizkia edo *-bakanago-* *-n* atzizkia. Lapeyre-k, berriz, frantsesa izanik, ez du horrelako nahasterik. Autore honengan *zeren* konjuntzioak beti du berekin subordinazio marka aditzean: *bait-* edo *-bakanago-* *-n*. Koordinatu hutsetan Lapeyre-k ez du sekula erabiltzen *zeren*, *ezen* baizik. Eta orduan aditzak ez du inongo aurrizki edo atzizkirik.

Axular-en erabilera ezagun da gaur artio Espainia aldeko euskaldunetan, bai euskara idatzian eta bai *-eta* areago-mintzatuan. *Zeren*, *zergatik*, *ze*, *zergatik ze* etab. arrunt erabili ohi dira, baita koordinatu hutsetan ere. Bizkaitarrekin, esate baterako, ez dakigu hitz egiten zorioneko *ze* etengabe sartu gabe, koordinazio hutsa adierazteko, noski, eta aditzean bate-re aurrizki edo atzizkirik jarri gabe. Eta bizkaitar ez direnei ere maiz entzuten dizkiegu *zergatik*, *zeren eta* eta horrelako partikulak. Ez da, bada, guztiz egia Txillardegik bere Gramatika dioena: ezin erabil daitekeela *zeren*, aditzean aurrizkia edo atzizkia jarri gabe (10). Hegoaldean, behintzat, bi erabilera ditu konjuntzio honek: bata koordinazio hutsa adierazten duena, eta orduan aditza ez da ezertarako ukitzen; eta bestea

(9) *Morfología*, p. 478.

(10) *Euskal Gramatika*, 401 orrialdean.

subordinazioa adierazteko, eta orduan aditzak aurrizkia edo atzizkia behar du (11).

Eta honenbestez, ikus dezagun kausalitatea adierazteko Lapeyre-k darabilen tresneria.

4. Kausalitatea adierazteko Lapeyre-k erabiltzen dituen konjuntzio eta atzizki-aurrizkiak, bana-banaka aztertuak.

Oharra. Azterketa egin aurretik bagenituen dudak konjuntzio eta aurrizki batzuei buruz: ea Lapeyre-ren usarioan benetan kausalak ote diren ala ez, alegia. Azterketa egin ondoan, horietako zenbait kausal ez dela frogatu da. Halaz guztiz, geure lanetik ez dugu kendu. Kasu honetan dago, adibidez, *bada* konjuntzioa.

A) *Bada*

Bada konjuntzioari sarri ematen zaizkio, Hegoaldean behintzat, gaztelaniazko "pues" en balioak. 'Pues' gaztelaniaz, perpaus ondoriotsuak (kontsekutiboak) eta perpaus kausalak (kausal koordinatuak) sortzeko erabiltzen da. Baita ere erabiltzen da esaldia-eren hasieran halako indar edo enfasia esanari emateko.

Lapeyre-k maiz erabiltzen du *bada* edo *eta bada* esaldia-eren hasieran, adibideetatik ikusiko den bezala, baina esaldi horiek ez dira kausalak. Hegoaldean, bai, erabiltzen da *bada* edo *ba* kausal koordinatuak sortzeko. Lapeyre-gan ez da ageri usario hau.

Adibideak:

Bada nik erraiten dautzut, errexkiago gauza hau eginen dudala, zuk konprenituko duzun baino, Trinitate Sainduko mixterioa (46. zatian) (12).

(11) Kausal koordinatua eta harekin har-emanean den perpaus askatua errazki truka daitezke edo atzekoz aurrera jar, kausala askatua bihurtuz eta askatua zena kontsekutiba eginez. Aski da horretarako perpausen ordena eta konjuntzioa tokiz aldatzea. Adibidea: "Cuida tu salud, pues oigo que tienes fiebre" (kausal). "Oigo que tienes fiebre; cuida, pues, tu salud" (Consecutiva). Euskaraz, mende-ebaleko zenbait idazleek era honetara egingo lukete: Zaindu egizu zeure osasuna, ba kalenturea dozula entzun dot (kausala). Kalenturea dozula entzun dot; zaindu egizu, bada, zeure osasuna. Lapeyre-k batean *ezen* eta bestean *bada* jarriko luke. Frantsesak batean 'car' eta bestean 'donc'. Gaztelaniaz bietan 'pues'.

(12) Lapeyre-ren liburua *Lekukoak* bilduman emateko asmoa dugu, eta aipamenak erraxkiago egin daitezen beronen testua 194 zatitan partitu da. Hemengo aipamenak ere partiketa horren arabera eginak dira.

Bada, badire gizona baitan hirur puxantzia edo bothere, izaita berean (46. zatian)

Bada huna kurutzearen seinalearen hitzak: Aitaren eta Semearen eta Izpiritu Sainduaren izenean (45. z.)

Bada denbora eta leku guzietako jendek onhetsi eta sinhetsi dutena, ez daiteke egia baizik izan (33. z.)

Bada, horiek dira gauzak, Fedeaz eta Erlijioneaz kanpo, mundu huntako amodioak emaiten ahal ez dituenak (26. z.)

Bada, fede ephleko, eta erran dezagun, fede hotzeko denbora huntan, ez othe da ardura, gauza bera gerthatzen gure Eskual-Herri maitean berean? (117. z.)

Bada, zuk, mirakuilua deitzen duzuna, niri zait ez daiteken gauza bat (20. z.)

Eta bada, nik, ez dezaket onhets ene adimenduak onhesten duena baizen (15. z.)

Ageri denez, *bada*-ren betekizuna adibide hauetan ez da presiski perpaus kausalak sortzea, esaldien artean loturak egitea baizik. Gaztelaniazko 'pues'ek ere bere ofizioen artean badu hau.

Gure gramatikalariek erabilera hau txartzat jo dute, baina, egia esan, adibideak ehunka eta milaka aurki daitezke bai Iparralde eta bai Hegoaldeko idazleetan: Axular, Añibarro, Ubillos eta abarretan.

Hegoaldeko idazleetan, gainera, kausal koordinatuak sortzeko ere erabiltzen da. Hona hemen Ubillos-en pasarte bat:

baña alferric bada orregatic ere, aec gueroago, ta gaiztoago (Hordago, Euskal Klasikoak 371. orrialdean) 'Pero en balde, pues a pesar de ello, aquellos fueron cada vez peores' (13).

---

(13) Euskara mintzatuan ere arrunt erabiltzen da *bada* edo beronen laburdura den *ba*, balio honekin. Nere ilobaren idazlantxo batean hau irakurtzen dut: "Abuztuaren seian eldu gintezen Arantzazura, eta gainera oso arin, ba auto-stopak ondoreko oso ona euki zuan".

B) *Bait-* soilik

Edozeinek daki zein usu eta txairoki erabiltzen duten sortaldeko euskaldunek aurrizki hau. Badirudi, azkenaldi honetan, sartaldeko idazleetan geroago eta gehiago erabiltzen dela; baina ni beldur naiz hemen ez dugula beti ongi erabiltzen; behintzat aurrizki honek duen erabilera nagusia (zeren...bait-) ez da gehienetan gordetzen.

Sortaldekoen artean *bait-* aurrizkiak betekizun asko ditu: batzuetan afirmazio hutsa adierazten du eta orduan gatzelaniaz ez du itzulpen beharrik; beste batzuetan erlatiboaren balioa du, eta orduan 'que' izango da beronen itzulpena; perpaus kausalak —kausal subordinatuak— sortzeko ere usu erabiltzen da, baina esaldiaren buruan *zeren* duelarik; erlatiboazkoak sortzeko ere bai, baina *zein* edo *zoin* esaldi buruan delarik, etab. Ikus zer dioen Lafon-ek:

“Les propositions où figurent des formes à préfixe *bait-*..., ont été d'abord des phrases indépendantes, juxtaposées, avant de devenir ce qu'elles sont dès la date des plus anciens textes: des propositions subordonnées” (14).

Beherago ikusiko dugu nola Lapeyre-k perpaus kausalak aurrizki honen eta *zeren* konjuntzioaren bidez sortzen dituen. Erlatiboazkoak ere sortzen ditu, noski, *bait-* eta *zoin*-en bidez, baina horiek ez dira gure aztergaietan sartzen.

Orai aztertu behar dugun puntua hau da: erabiltzen ote du Lapeyre-k *bait-* aurrizkia huts-hutsik kausalitate adierazteko? Inoiz edo behin bai, baina oso bakan.

Zinez, oso guttitan ageri da Lapeyre-gan aurrizki hau interrogatibo batekin erlazionaturik ez bada. Hala ere, liburuan badira adibideak. Hona pasarte batzuk:

Nola bada, gizon argitu eta aipatu horiek, hala baitire Platon, Aristote eta bertze asko, hainbertzetaraino errebelatu izan dire, gizonen bizia gidatu nahi izan dutenean, eta erakutsi nola behar den Jainkoa adoratu eta zerbitzatu? (6. z.) (erlatiboazko balioa du hemen: 'Esos hombres célebres y sabios, que son Platón...')

(14) *Le système du verbe basque au XVI siècle*, I, 489.

Gure Erliño sainduan badiren bezala mixterioak, erran nahi baita, aintzinean esplikatua izan dena, gure adimenduaz goragoko egiak, badire ere mirakuiluak (20. z.) (Erlatibo balioa hemen ere: 'que quiere decir').

Aitortu behar da, haatik, afirmaziotik kausalera zubia ez dela bat ere zaila. Horra etsenplo hau:

Bada, denbora eta leku guzietako jendek onhetsi eta sinhetsi dutena, ez daiteke egia baizik izan; hori baita, gu baino goragoko norbeitek gu baitan emana duen argiaren lekukotasuna (33. z.)

Bai; bainan Jainkoa leku guzietan baita, eta haren begia bethi, gau eta egun, gure gainean baita (40. z.) (Hemen afirmazio hutsa adierazten du: 'Dios está en todos los lugares').

Ohore handia da gure arimentzat, bakotxak baitu, lehen mementotik, Aingeru bat, haren gainean atzarria egoiteko egorria dena (50. z.) (Erlatibo balioa hemen ere: 'Gran honor es para nuestras almas que cada uno tenga...').

Jainkoak egin du gizona, zuzena, erran nahi baita, justua eta saindua (50. z.) (Berriz ere erlatiboazko balioa: 'lo que quiere decir...').

Ezen zoineri da lehenik agertzen? Nori lehenik agintzen du zeruko kantuak, bihotz ona duten gizonen bakea? Artzain pobre eta errumes batzueri. Bainan noski, bihotz garbi eta xuxenak baitzitzuzten (84. z.) (Erlatiboaren balioa berriz ere: 'pero que, a buen seguro, tenían corazones puros y rectos') (15).

Baina ez da behin ere izan erakaspén bat bertzearen kontra dohana, Jainkoa bera baita bethi argitzen gaituena, eta ez baita hura baitan ez mudantza ez ilhumberik. (153. z.) (Hemen, bai, ezpairik gabe, kausal baten balioa du: 'porque es el mismo Dios el que siempre nos ilumina y porque no hay en él mudanza ni oscuridad').

---

(15) *Lekukoak* bilduman ateraberrí den Elkanoko Lizarragaren liburuan (I. 131) honela irakurtzen dugu: *Seguitzendá explicatcecé artículo bigarrena baitio...* (Erlatiboaren balioa hemen ere: 'Siguese para explicar el 2.º artículo del Credo, que dice...').

Txillardegi-k dio bere Gramatikan (16) —eta beste gramatikalari batzuek ere hala diote, noski— sortaldeko *bait*-sartaldekoen *eta* horren kidea dela. Nik duda egiten dut. *Bait*-ek subordinazioa adierazten du, eta *eta* horrek koordinazioa.

C) *Ezen*

Konjuntzio honek betekizun bat baino behiago du, noski. Perpaus kausalak sortzen duenekoa bakarrik azalduko dugu hemen.

Gure autoreak maiz eta arrunt erabiltzen du *ezen* perpaus kausalak sortzeko; eta beti kausal koordinatuak dira. Aditza beti gelditzen da bere hartan, hots, aurrizki ez atzizkirik gabe. *Ezen* hau esaldiaren hasieran dator, gainera. Gaztelaniaz 'porque' edo 'pues' itzul daiteke.

Etsenploak erruz aurkitzen dira liburuan. Batzuk aipatuko ditut:

Haren harat hunatak, bozkariozkoak trixteziak bezala entzun ondoan, ezen gizon guzien bizia horietaz egina da, erran nion ni ere ene aldetik zer hari nintzen, ene ustez Jainkoaren gloriarentzat eta arimen onarentzat (135. z.).

Oi! zer bizitze trixte eta tormentatua! Ezen, bere ilhunbe guzien erdian, duda bat bederen oraino gelditzen zaio (9. z.)

Zorionean eta bakean bizi nintzen; ezen, aurkitzen nuen ene sosegua, fede bizi eta dudarik gabeko hortan (10. z.)

Ez daiteke deus asma zoroagorik, inpioagorik, eta adimenduaren beraren kontra gehiago dohanik. Ezen, nahiz, Fedea gure adimenduaz gorago den ez daiteke hargatik hoi-kien artean, egiazko gerlarik sekulan izan (15. z.)

Ezen, mirakuilua jainkozko obra bat da (20. z.)

Lege hori ez da gu baitarik heldu. Ezen, ardura, dorphea eta garratza da (34. z.)

---

(16) O. cit., 402 orrialdean.

Bada beraz, gutaz kanpo, eta gutaz gorago, lege emaille bat. Ezen, gizon guziak bere naturalezaz igualak dire, eta lege horrek guzteri manatzen diote (34. z.) (17).

Zertarako segi etsenploak aipatzen? Hau da Lapeyre-k duen bidea, errege bidea, perpaus kausal koordinatuak muntatzeko. Esaldiaren hasieran *ezen*; aditza, berriz, ezein atzizki edo aurrizki gabe. Lhande-ren hiztegian ere hau da *ezen*-en lehen esannahi edo balioa: 'car', frantsesez kausal koordinatuak adierazteko erabiltzen den partikula.

D) *-Lakotz* atzizkia

Sartaldean erabiltzen dugun *-lako* atzizkiaren kide edo bariante hutsa da, noski.

Beronen bidez perpaus kausal subordinatuak sortzen ditu Lapeyre-k. Eta ezein konjuntziorekin erlazionatu gabe, gainera. Esan nahi dut: esaldiaren hasieran ez duela jartzen *ezen*, *zeren* edo honelako tresnarik. Kausa erreala adierazten da atzizki honekin. Lapeyre-k batzuetan esaldi subordinatua printzipalaren aurretik jartzen du, beste batzuetan ondotik. Badirudi, gainera, esaldiak laburrak direnean jotzen duela konstruzio mueta honetara.

Beste nonbait esan genuen harrigarria dela Axular-ek atzizki hau kausalak sortzeko behin ere ez erabiltzea (18). Lapeyre baitan agertzen da, bai, baina esaldi laburretan batez ere.

Hona hemen adibide batzuk:

Gizona zelakotz bekatorea, haren arrazakoa behar zen ere erreparazionea eginen zuena (69. z.)

Entzun dut zure boza Parabisuan, eta beldurtu naiz, biluzia naizelakotz, eta gorde naiz (61. z.)

Gauza hori egin dukalakotz, madarikatua haiz (61. z.)

(17) Hona hemen Leizarraga-ren testu hau: *Ezen Herodesek bilhaturen dik haurtxoa hiltzeko* (Mt. 2, 13). Latinez honela dio: "Futurum est enim..." *Ezen*-en enplegu hau erruz ageri da Arbelbide eta beste autore askorengan. Axular-ek, berriz, esan den bezala, *zeren* erabiltzen du balio honekin.

(18) *Sintaxis de la oración compuesta*, p. 150.

*Izpiritu huts bat delakotz, naturalezaz, gu baino bothe-
retsuagoa da* (49. z.)

*Asko gizon zorionean direla atxikitzen ditugu, hala dute-
lakotz itxura* (25. z.).

*Nahiz ez ditugun erlijioneko mixterioak osoki konpreni-
tzen ahal, gure izpiritu flakoaz gorago direlakotz, konpreni-
tzen dugu hargatik, izan ditezkeela, gehiago diot, badirela mix-
terioak* (18. z.)

*Bada, bi argi horiek, adimendua eta Fedea, Jainko bera-
ren ganik heldu direlakotz, ez daitezke bat bertzearekin
guduan izan, ez dezakete batek bertzea kolpa* (17. z.)

*Jesu-Kristo, ez gizonen bothereaz, bainan berak hala
nahi zuelakotz, hil zen kurutzearen ginean* (128. z.)

*Hori gertatu izan da Protestanten artean, ez dutelakotz
buruzagi bat Jesukristok emana, bethi Fedezko sinheste bera,
Jainkozko bothere batez erakusten ahal duena* (164. z.)

Eta ez goaz etsenplo gehiago aipatzera. Bakarrik esango
dugu Lapeyre-k inoiz *-lakotz* atzizkia erabiltzen duela itzulika
berezi bat sortzeko: 'por causa de', 'por razón de' esan nahi
duen itzulika, alegia. Adibidez: *Hekien krima delakotz* (60. z.)
'por causa del delito de ellos'. *Adamen bekatua delakotz* (64.
z.) 'por causa del pecado de Adán).

E) *-Naz geroz, -Naz geroztik* (19)

Gaztelaniaz bada makina bat lokuzio bere gisako per-
paus kausalak sortzeko erabiltzen direnak; adibidez, 'pues
que', 'puesto que', 'supuesto que', 'ya que', 'como que', 'co-
mo', 'por razón de que', 'en vista de que', 'por cuanto', 'a cau-
sa de que', 'visto que'... Gisa honetako perpausak sortzeko
-naz geroz eta *-naz geroztik* lokuzioez baliatzen da Lapeyre.
Azken batean atzizki bat da. Kausal subordinatuak sortzen
ditu, beraz.

Hona hemen adibide batzuk:

*Zer gintezke hura gabe, Jouffroy zen bezain izpiritu argi-
tuetan, fede eskasak, eskas bat hain ilhuna eta hain trixtea
uzten duenaz geroz?* (11. z.)

(19) Sartaldean, jakina denez, beste era honetara azaltzen da: *-n ezkeru*.

Mundua gobernatzen duten legeak egin dituen Jainkoa, ez da, bera, lege horietaz estekatua, haren nahitik dutenaz geroz bere indar guzia (22. z.)

Jaunak, gizontto hunek hainitz abilki frogatu dauku, ez dela bestia bat baizen, ez duenaz geroztik arimarik (55. z.)

Arima ez da hilkor. Izpiritu huts bat denaz geroztik, ez dire harentzat eginak gorphutzentzat eginak diren legeak (55. z.)

Arimak eta gorphutzak, ungia edo gaizkia, elgarrekin egin dutenaz geroztik, zuzen da, elgarrekin izan ditezten sariztatuak edo gaztigatuak (179. z.)

Nola daiteke gauza hori, ez dudana geroztik gizonik eza gutzen? (72. z.)

Jesu-Kristoren anaiak garenaz geroz Inkarnazioneaz, gure pentsamendu, sentimendu, hitz eta egintzetan, errespetu dezagun ahaidetasun saindu hori (82. z.)

Ageri denez, esaldi subordinatu hau, bai printzipalaren aurretik eta bai ondotik ere jartzen du Lapeyre-k. Gaztelaniaz 'puesto que' lokuzioak duen balio berbera du.

F) Zeren... bait

Jakina denez, Iparraldeko idazleetan *bait*- aurrizkia interrogatibo batekin relazionatua egon ohi da gehienetan: *zein (zoin), nor, noiz, zeren, zer...*

Zeren, jatorriari bagagozkio, *zer* interrogatiboaren kasu posesiboa baizik ez da. Beraz, 'de que' esan nahi du.

Hain zuzen ere, sefarditek beren gaztelania arkaikoan 'de que' esaten omen dute orai ere, 'por que' esan beharrean. Badirudi 'de que' horren itzulpena dela gure *zeren*. Baina ez da hori arrazoia hizkuntzan hain erro sakonak dituen konjuntzioa kanpora jaurtitzeko; badakigu, gainera, euskal testurik zaharrenetan ere ageri dela *zeren* hau. Euskarak hori hartu baldin badu, horren beharra sumatu duelako izan da, eta orai kentzen bazaio pobretua eta behar dituen tresnez gabetua uzten dugu. Ez dezagun ahantz Unamunok aspaldi esan zuena, hots, gaiak kanpotik hartzea dela hizkuntzak bere burua aberasteko eta eraberritzeko duen bide nagusietarik

bat. Bide hori euskarari galerazten bazaio, hainbat okerrago harentzat... eta guretzat.

Gainera, *zeren* (edo *zerren*) hizkuntzaren hedadura guztian erabili da eta erabiltzen da: sortaldeko euskalkietan *bait*-aurrizkiarekin eta sartaldekoetan *-n* atzizkiarekin erlazionaturik. Beraz, hau izan da —*lako* atzizkiarekin batean— kausa erreala adierazteko modu nagusia —nahiz eta ez bakarria izan—.

Perpau aski luzeetan konstrukzio honek badu abantaila bat nabaria: esaldiaren hasieran *zeren* hori jartzen duzu berri ekarle bezala. Orduan badakizu jadanik kausala dela esaldi hura: gero aditzean *bait*-aurrizkiak bururatzen edo borobiltzen du *zeren*-ek iragarri zuena. —*Lako* egokiagoa da, beharbada, esaldi laburretan. Gainerakoan, bai batak eta bai besteak kausa erreala adierazten dute.

Oker ez banaiz, gisa honetako kausalak Lapeyre-k beti esaldi printzipalaren ondotik jartzen ditu, behin ere ez aurretik.

Hona adibide batzuk:

Fedean aurkitu izan dituzte bere argirik segurenak. Han bilhatu dituzte, zeren baitzakiten, Fedean zela itzalik gabeko iguzki argia (16. z.)

Credo! sinhesten dut, zeren zuk, egia bera zarenak, erakutsi baideraukuzu (19. z.)

Har dezagun amodioetan hazkarrena, garbiena, sailduena: ephel daiteke eta iraungi, gizonaren bihotzeko sentimendu guziak bezala, zeren berenaz, gizonaren bihotza flakoa eta itzultzeko errexa baita (26. z.)

Emazu gathe bat, nahi duzun bezain luzea, zerutik lurre-rat jausten dena; erreztun guziek batzuek bertzeri atxikitzen diote. Bainan ez baduzu eman nahi erreztun bat edo haren egile bat, bethitik dena, hastapenik gabea, zure gathe guzia airean eta herbail gelditzen da, zeren ez baitu hastapeneko sostengurik (37. z.)

Jainkoa baitan, bethi, urrikalmendua justiziarekin doha; eta erran behar da, Jainkoa baitan xoilki, urrikalmendu handiena eta justizia osoa aurki ditezkelá, eta elgar besarka

dezaketela, bat edo bertzea, kolpatua izan gabe; zeren, bata-sun osoan, perfezione guziak aurkitzen baitire Jainkoa baitan (65. z.)

Zertako hori? Zeren zorra eta pagamendua, neurri eta izari berean izan behar baitire; hola du galdatzen justiziak; zeren, gizon kreatura ez deusak, Jainko guziz handiari egin zion laidoa mugarririk gabekoa izan baitzen (68. z.)

Gizona zelakotz bekhatorea, haren arrazakoa behar zen ere erreparazionea eginen zuena. Gizona behar zen oraino, zeren gizonak xoilki, sofri, jasan eta paira baitezake, merezitzeko moldean (69. z.)

Erori zen Petri, zeren ez baitzen othoitzari jarraiki (116. z.)

Hori da gure sinhestea eta azken hatseraino atxikiko dugu, zeren Jainkozkoa baita (154. z.)

Eliza Jainkoaren obra da eta bethi bera egonen da, zeren Jainkoa bethi bera baitago eta ez baita kanbiatzen (154. z.)

Dohatsuak ezti direnak, zeren lurra beretuko baitute (92. z.)

Dohatsuak nigarretan direnak, zeren kontsolatuak izanen baitire (92. z.)

G) Zeren ...-n

Aurreko konstrukzioa baino askoz bakanago, baina noiz-bait agertzen da hau ere gure autoreagan.

Bestea bezala, kausal subordinatuak sortzeko eta kausa erreala adierazteko erabiltzen du hau ere.

Hona hemen adibide bat edo beste:

Zeren zure emaztearen boza entzun duzun, eta jan duzun nik debekatu arbolaren frututik, lurra madarikatua izanen da, eta zure bizi guzian, lan hainitzen gostuz kenduko diozu zure bizitzekoa (61. z.)

Vedius Pollion deitzen zen gizon aberats batek, urerat aurtikarazi zuen esklabo bat, arrainez jana izaiteko, zeren uste gabean, baxera balios bat hautzi zion (71. z.)

Ene Aita! barka diozozute, zeren ez dakiten zer hari diren! (118. z.)

Hasarretua, erreboltatua zagoen, zeren gisa hortako emazte batek, haren etxean sartzeko, eta Jesusen oinetaraino ethortzeko, ausartzia izan zuen (103. z.)

Zergatik batzuetan erabiltzen du *Zeren...* -n, eta beste batzuetan *Zeren...* bait-? Egia esan, ez dakigu zuzen. Axular-ek ere erabiltzan ditu bi konstrukzio hauek (20).

Iparraldeko euskaltzainei eskatuko genieke argia puntu honetan (21).

5. *Kausal koordinatuak adierazteko zenbait idazletan aurkitzen diren beste era batzuk.*—Kausal koordinatuen sorretan halako ondoez bat nabari da gure artean. Horregatik ez da alferrik izango honelako perpausak beste zenbait idazlek nola moldatzen dituzten gaingiroki ikustea (22).

Beraz, gaztelaniaz 'pues' (eta 'porque') eta frantsesez 'car' konjuntzioaz eraikitzen diren kausalak, zer moduz adierazten dituzten zenbait idazlek azaldu nahi dugu laburzki.

Zeren.—Hau da Axular-ek erabiltzen duen era, aditza bere hartan utzirik. Kausal subordinatua denean, berriz, *zeren* jarriko du eta gero aditzean *bait-* (edo inoiz *-n*). Hegoaldeko idazle zaharretan ere maiz erabiltzen da *zeren* (edo *zerren*) kausal koordinatuak sortzeko.

(20) Villasante, *Sintaxis de la oración compuesta*, p. 152.

(21) Jakina denez, Sartaldeko idazle zaharrek beti *-n* era-bili izan dute sortaldekoek *bait-* edo *-n* jartzen zutelarik.

(22) Liturgi batzordearen bidea askotan izaten da —dirudienez— koordinazio partikularik bat ere ez erabiltzea; beraz, perpaus horiek erabat askatuak balira bezala tratatzea. Beste batzuek *bait-* erabiliko dizue koordinatu hutsak adierazteko, baina horrela aurrizki hau bere ofizio jatorretik (subordinazio tresna izatetik) ez ote da ateratzen? Altube berak ere *bait-* aurrizkia eta *eta* konjuntzioa balio berdinekotzat jotzen ditu; ez du bien artean beste alderik ikusten honako hau baizik: bata sortaldean eta bestea mendebalean erabiltzen dela (Ikus *Erderismos*, p. 208). Baina *eta*-k kausal koordinatuak adierazten ditu; *bait-*ek, aldiz, subordinatuak.

(22 bis) Lafitte jaunari galdetu diogu ea bi erabilera hauen artean (*zeren...* *bait-*; *zeren...* *-n*) esannahiaren aldetik diferentziarik somatzen ote den sortaldeko idazleen usuarioan. Baietz esan digu. *Zeren...* *bait-*ez eraturako perpausetan kausa erreala adierazten da; *zeren...* *-n*-ekin, berriz, ustezko kausa (beharbada erreala izango da hau ere, baina sujetibitatearen aldetik hartzen da).—Bereizketa honek balio du agian Axular-en eta aspaldiko idazleen erabilera esplikatzeko. Lapeyre-rena esplikatzeko, ezetz esango nuke.

Alabaina (edo *alabainan*).—Hau da kausal koordinatuak sortzeko zenbait idazlek erabili duten beste era bat. Esate baterako, Asteasuko Agirrek, Ubillosek, Duvoisinek, eta abar. Baina, jakina denez, konjuntzio honek hizkuntza orokorrean balio adbersatiboa edo aurkaria du: 'con todo', 'sin embargo'. Hortik sortuko litzatekeen nahasteagatik ez dirudi gomendagarri.

Bait.—Era hau oso erabilia da gaur Hegoaldean. Ikusten diogun akatsaz gorago mintzatu gara.

Bada.—Konjuntzio hau ere erabili izan da sartaldeko zenbait idazletan betekizun hau betetzeko. Hona hemen Ubillos-en pasarte bat. Bertan *alabaina* eta *bada* ageri dira kausal koordinatuak adierazteko erabiliak:

Etziran orregatic cenzatu Noeren ondorengoac; bada asco luzatu gabe, heren Jainco eguiazco Munduaren eguillea utzi, ta jarri ciran, heren burutic asmatu cituen, edo infernu-coac eracutsi cizten, Idolo edo guezurrezcò Jaincoetara. Ez baldinbere ezagumenturen gabez: baciequien alabaña, iñorc esan gabe, onetan, eta beste gauz ascotan gaizqui egiten zuela (23).

Eta (*ta*).—Hegoaldean *eta* konjuntzioa ere erabiltzen da balio honekin: *Goazen etxera, hamarrak dira ta. Harrapetako kostunbrerik ez dogu ta* 'como no tenemos costumbre de robar'. Erabilkera hau jatorra da, noski, baina ez du balio kasu guztietarako (24); ez du balio, esate baterako, esaldia oso luzea denean. Orduan esaldiaren hastapenean partikula bat ezartzeko beharra somatzen da.

Ezi.—Zuberoako euskalkian erabiltzen da, *ezen*-en balio berbera duelarik (25).

(23) Ubillos, "Euskal Klasikoak", 3, 67-68 orrialdean; Hordago.

(24) Ikus Lhande, *Dictionnaire Basque-Français*, s. v.

(25) *Eta* daukan esaldia, bai bestearen ondotik eta bai aurretik ere ikusten da. Adibidea: *Ardorik ez du edaten eta, gaixotu egin da*. 'Como no bebe vino, se ha enfermado'.—*Nola (zelan)* interrogatiboaz ere adieraz daiteke, aditzari *bait*- edo *-n* itsatsirik: *Nola ez baitu edaten; nola ez duen edaten...* Egiturari bagagozkio, era hau subordinatua da. Ikus "Comparativas de modo", *Sintaxis de la oración compuesta*, 121 orriald.

Ze, zeren eta, zergatik, zergatik ze.—Arrunt erabiliak dira, batez ere hizkuntza mintzatuan: *Goazen aguro etxera, ze bestela berandu egingo zaigu.*

Izan ere.—Lokuzio honekin ez dira presiski perpaus kausalak sortzen, baina bai horien mugan diren perpaus askatuak. Balioz perpaus kausal koordinatuen antzeko edo hurbil diren esaldiak, alegia.

Adibidez:

Askok bekatu egiten dutenean edo iraina egiten zaizenean, etsaiari edo lagun hurkoari errua botatzen diote. Baina ez da hori hala; izan ere, bakoitzak du bere menean bere etsaia —gorputza, alegia—, eta horren bitartez egiten du bekatu (26).

MAIZTASUNAREN NEURKETA ETA PASARTEEN AURKIBIDEA.

Lapeyrek kausalak adierazteko erabiltzen dituen atzizki juntagailu eta azaltzen diren horrialdeak hauek dira:

EZEN (45): 9, 10, 15, 20, 34, 34, 34, 50, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 65, 73, 75, 75, 79, 82, 83, 84, 85, 85, 95, 101, 104, 109, 117, 127, 128, 130, 135, 139, 141, 148, 150, 163, 166, 166, 167, 173, 173, 188, 192.

-LAKOTZ (43): 8, 9, 10, 10, 17, 18, 25, 33, 40, 48, 49, 60, 61, 61, 63, 63, 64, 69, 69, 69, 93, 111, 118, 119, 122, 126, 128, 135, 145, 153, 155, 161, 163, 163, 164, 164, 168, 169, 177, 181, 184, 188, 189.

-NAZ GEROZ (10): 11, 22, 49, 63, 82, 118, 127, 137, 163, 167.

-NAZ GEROZTIK (13): 41, 55, 64, 72, 81, 160, 164, 169, 177, 179, 179, 190, 55.

ZEREN BAIT- (41): 15, 16, 19, 26, 30, 36, 37, 52, 54, 65, 68, 68, 69, 69, 80, 88, 92, 92, 92, 92, 92, 92, 92, 92, 97, 99, 109, 116, 116, 153, 154, 154, 155, 156, 161, 162, 165, 165, 165, 168, 188.

---

(26) *Anai Frantzisko. Arreba Klara. Idazkiak; 41 orrialdean.*

BADA (37): 15, 20, 20, 20, 21, 23, 26, 30, 30, 31, 31, 32, 33, 34, 45, 46, 46, 51, 54, 64, 68, 69, 72, 72, 75, 79, 79, 85, 89, 115, 116, 117, 124, 125, 125, 153, 190.

ZEREN -N (6): 61, 67, 98, 103, 118, 127.

BAIT - (16): 6, 20, 40, 50, 58, 73, 84, 115, 118, 130, 148, 153, 160, 161, 166, 177.

Kontutan eduki behar da "Bada" eta "bait-" nahiz eta kausalak beti ez izan azaltzen diren guztiak sartu ditugula hemen.

AZKEN ONDORIOAK

Hau da Lapeyre-ren prosagintzan perpaus kausalak munatzeko ageri den sistema:

- a) *Perpaus kausal koordinatuak*: Ezen konjuntzioaren bidez.
- b) *Perpaus kausal subordinatuak*: -lakotz, -naz geroz (edo -naz geroztik), zeren... bait- eta zeren...-n atzizki edo aurrizkien bidez.

Bait- aurrizkiaren bidez inoiz sortzen dituenak ez dakigu zuzen balioz zein muetatakoak diren.

ERASKINA

Lan honetan batez ere Lapeyregan gertatzen denaren berri eman besterik ez dugu egin nahi eta -LAKOTZ atzizkia daramaten esaldi guztiak aztertu ondoren eta Altuberen mendehurrena ospatzen ari garenez geroz *Erderismos* liburuan dakartzan teoria batzuk aipatuko ditugu: 207, 208, eta 209 horrialdeetan honela dio: kausala eta kontsekutiba daramaten esaldiak perpausa kausala galdegaia (elemento inquirido) denean -LAKO atzizkia daramala eta salbuespen batzuetatik kanpo kausala aurretik doala. Adibide hau jartzen du: "Nai dodalako joango naz".

Lapeyregan joera hori ez dago oso argi, kausal bezala jo daitezken perpausak -LAKOTZ atzizkia daramatenak berrogeitahiru dira eta hauetatik hogeitabost aditz nagusiarren atzetik doaz.

Hau esatean ez dugu deus berririk esaten beste batzuk ere horretaz konturatu bait dira. Adibidez P. Goenagak bere *Gramatika Bideetan* 184 horrialdean honela dio: "Galdegaia-
ren legea batez ere perpausa laburretan eta elkarrizketan errespetatu ohi da, galdera erantzun bidez ari garenean alegia".

Mitxelenak ere E. U. T. G., en emandako hitzaldi batetan "Galdegaia eta mintzagaia euskaraz" izenekoa eta oraindik kanporatu ez bada ere, laster argitaratuko den lan horretan hauxe dio:

"Elkarrizketa hartu dut ahotan, eskuarki, hori delako behar bada Altuberen azterketan behar adina garbitu gabe gelditu zen puntua. Izan ere, haren oinarritzko iritziaren ondoren, baiezko eta ezezko perpausak (hobe, agian, esaldiak) gertatu edo, maizago, gertakizun diren galderen erantzun gisa ulertzen eta moldatzen ditugu. Molda-modu horrek ez luke, beraz, balio, berez behintzat eske eta aginduak aditzera ematen direnerako, ezta ere bihotz barruan irakiten daramakeguna bridarik gabe isurtzen zaigunean. Edo, berdin dena, itsumustuko eta eriosuarreko ahapaldiak artoski eratzen ditugunean hotz hotzean.

Direlako lege horiek ez dute ere balio ez gogoetan ari garenerako eta ezta ere kontu kontari mintzitzen denarentzako".

Altubek dakarren teoria hori perpausa luzeetako ez digula balio, Mitxelenak eta Goenagak baieztatu duten bezala Lapeyregan ikusteko, ondoren jartzen ditugu aztertutako liburuan -LAKOTZ atzizkia daramaten perpausak.

8

...haur ttipi batek berak, bere katiximarekin, badaki, gauza premiatsu guzien gainean, Sokratek, Platonek eta Aristotelek eta bertze jakintsun pagano aiphatuenek, bere adi-mendu xoilaz, jakin ahal izan duten baino mila aldiz gehiago. Eta hori, Fedez argitua delakotz.

9

Eta horra zertako, bai lehen, bai eta orai, egiazko Erlijio-nea eskastu zaiotelakotz, Erlijionerik batere gabe egonen

diren baino lehen, populu paganoek munstrokeria izigarrienak sinhetsiko eta asmatuko dituzten.

10

“Ene Jainkoa maite nuen, enetzat zituen xede onak zirelakotz: eta bakean bizi nintzen”.

10

sinhetsi nituen gauza guziak, Jainkoaren, ene buruaren eta ene zortearen gainean, bizi huntan eta bertzean, ez nituen gehiago sinhesten; arbuiatu nuelakotz gauza horiek sinhetsarazi zauzkidan autoritatea.

17

Bada, bi argi horiek, adimendua eta Fedea, Jainko beraren ganik heldu direlakotz, ez daitezke bat bertzearekin gudian izan, ez dezakete batek bertzea kolpa.

18

Dezagun beraz erran: nahiz ez ditugun Erlijioneko mixterioak osoki konprenitzen ahal, gure izpiritu flakoaz gorago direlakotz, konprenitzen dugu hargatik, izan ditezkel, gehiago diot, badirela mixterioak.

25

Asko gizon zorionean direla atxikitzen ditugu, hala dute lakotz itxura.

33

Ikusten ditutzu zure eta ene pentsu eta sentimenduak? ez; eta, hargatik, gauza hoikien guzien gainean baduzu sinhestea; hekien efetuak eta obrak ikusten ditutzulakotz.

40

O Bekatorea, zenbatetan menturaz, gizonen begieri gordetzen zinlakotz, uste izan duzun, ez zinduela beldur izaiteko!

48

Jainkoaren obra guziek badute bere perfeziora eta edertasuna. Bainan guzietan perfetenak eta ederrenak, Jainkoaren perfeziorari gehienik hurbiltzen direnak dire Aingeruak, Izpiritu hutsak direlaketz, gorphutzak berekin dakarzen flaketzak gabe.

49

Izpiritu huts bat delaketz, naturalezaz, gu baino botheretsuagoa da: bainan Jainkoa gurekin denean, nor daiteke aski botheretsu gure garaitzeko?

60

Izan ziren ere bihotz gabe ondokoentzat; ezen, berek merezitu duten zorte deithoragarrirat herrestatu gaituzte guziak. Hekien krima delaketz, Jainkoaren madariziora justua gizon guzien buruaren gainean da.

61

Ihardetsi zion Adamek: Entzun dut zure boza parabisuan, eta beldurtu naiz, biluzia naizelaketz, eta gorde naiz.

61

Eta orduan, Jainko Jaunak erran zuen sugeari; gauza hori egin dukalaketz, madarikatua haiz, lurreko animale eta bestia guzien artean.

63

Hitz horietarik ageri da, guziek gizon batean bekatu egin dugula, eta guziak hiltzerat kondenatuak garela, Adame gure lehen aitaren bekatuan sortzen garelaketz.

63

S. Athanasiok dio: "Legea hautsi delaketz gizonen arrazaren Aitak, heriotzea jautsi da haren ondorio guzirat. Guziak bekatuan kontzebituak gare".

64

Emagun oraino Prinze bat. Ez, justiziaz obligatua delakotz, bainan, bere amodio eta nahi on xoilaz, gauditzen du bere zerbitzari bat, ongi, aberastasun eta ohore guziez, erraiten diolarik:

69

Bekatuak egin kaltea erreparatuko zuena, baitezpada, gizon behar zen izan. Gizona zelakotz bekatorea, haren arrazakoa behar zen ere erraparazionea eginen zuena.

69

Bainan ere, Jainko behar zen denbora berean, mundua salba zezaketen sakrifizioa eta bitartekoa osoki sailduak eta garbiak behar zirelakotz.

69

Jainko eta gizon izan da Jesu-Kristo gure Jauna. Gizon zelakotz, guk bezala pairatu ahal izan du.

93

Zer nahi den, eta Jesus Jainko-Gizonak badaki, gure bihotzak hazkurri bat nahi du eta bilhatzen du. Horra zertako, amodiozko Jainko bat zelakotz, gure bihotzen beharrak ongi ezagutzen zituena, Jesusen Lehen manamendua amodiozko manamendu bat izanen zen.

111

Jesus laiteke bakarrik gai, lan hortako, harek bakarrik, bere Saindutasun Jainkozkoan konprenitu ahal izan duela-kotz, zer den bekatua...

118

Behar ginduke orduan, beldur izan, Jainkoaz madarikuak garela, Jesusen heriotzea guretzat alfer egon litekenaz geroz, gure faltaz eta gure nahi eskasa delakotz.

119

Hire gatik, hire hutsak direlakotz nagok, ene Aitaren madarizionearen pean lehertua.

122

Jainkoak kondenatu gaitu, egia da, justiziak horrela galdegiten zuelakotz.

126

Jesusen Ama delakotz, Mariak badu bere Semearen bihotzean mugarririk gabeko bothere bat.

128

Jesu-Kristo, ez gizonen bothereaz, bainan berak hala nahi zuelakotz, hil zen kurutzearen gainean,...

135

Haur haurretik bere aita-ama onekin ikasi zuen gizon guzien eginbide handi, erran daiteke bakarra, bertze guziak, hortan sartzen direlakotz.

145

Ez da dudarik Jainko Aitak eta Jainko Semeak sailduzten gaituztela. Bainan Izpiritu Saindua delakotz Aitaren eta Semearen arteko amodioa, eta Saindutasuna Jainkoaren amodioa delakotz, molde berezi batez emana zaio Izpiritu Sainduari, amodiozko eta Saindutasunezko Jainkoaren izena.

153

Egia bera delakotz, ez dezake bere erakaspenetan deus ere izan mudatzeko.

155

Mudakorrak dire gizonen erakaspenak, gizonak berak hala direlakotz...

161

Huna zer dion Elizak: Nor eta ere baitago egiazko Elizaz kanpo, bere faltaz, dakielarik gezurrean dela, edo bederen funski dudatzen delarik; nor eta ere baitago, egiaren nagitasun eta lazakeria handizki hobendun den batez, egiaren bilhatzeko lehia eskasez, berak hala nahi duelakotz, Eliza katolikoaz kanpo, gauza premiatsu horren gainean argitua izan nahi gabe; hura ez daitekela izan salbatua.

163

Bainan horietaz bertzalde, izan ditezke eta egiazki hainitz eta hainitz badire, gu bezala agerian eta kanpoz Elizaren menbro izan gabe, Eliza hori ezagutzen ez dutelakotz, hargatik Elizaren ariman direnak.

163

Ez; ez dire galduak izanen, bere sortzearen ixtripu batek Elizaren gorphutzaz kanpo eman dituelakotz.

164

Bainan, bilkura bat bada Eliza, behar zaio buruzagi bat; ... eta hura bakarra, Eliza bakarra delakotz, sekulan mudatzen ez dena bere erakaspenean.

164

Hori gertatu izan da Protestanten artean, ez dutelakotz buruzagi bat Jesu-Kristok emana, bethi fedezko sinheste bera, Jainkozko bothere batez erakusten ahal duena.

168

Haren ganik heldu dire guziak; erakaspentak, sakramendu minixtroak, Izpiritu Saindua, salbamendua; ez, bere baitarik zerbeit duelakotz.

169

Jesu-Kristok Aita Saindua eman izan duenean, Elizaren erakaspenaren erakustaille eta argi ezin ilhunduzkoa, ez da gauza horietaz mintzatu nahi izan; hoikietan utzi du gizona,

bere adimenduaren indarrez baliatzera, bere libertate osoan; nahiz bethi, bainan bertze molde batean egia haren ganik heldu den; hura delakotz egiaren ithurria, eta mundua erregelatzen duten lege guziek haren baitan dutelakotz bere hastapena.

177

justu eta zuzen da, gorphutza izan dadien arimarekin sariztatua. Hala nola ere, hainitz gaizki egiten baitu arimak gorphutzaren medioz, eta gorphutzeko jaidura tzarrak direlakotz, zuzen baita, parte izan dezan gorphutzak gaztigan, nola izan baitu bekatuan.

184

Hortik hainitz gaxtagin ontzat atxikiak; eta hainitz on, kontrarat, gaizki ikusiak, gaxtotzat atxikiak, gizonen maleziaz, edo, hexien justizia, enganatua, errebelatua izan delakotz.

188

Eta, bere ustez argituxago direnek erraiten badautet, arimak ez dezakela suaren pena jasan, izpiritu delakotz, erranen diotet:...

189

Arimatik berexia en gorphutz batek, ez dezake deus jasan; jasaiten du, sofritzen du, arimarekin juntatua delakotz.